

DET DYDIGE SAMFUND

Lasse Nielsen

Det dydige samfund. Om dydernes rolle i etik og politik

Hans Reitzels Forlag, 2016

188 sider, kr. 199,00

Siden midten af 1970'erne er den filosofiske interesse for den såkaldte dydsetik eksploderet. Dydsetikken er såvel en kritisk som en opbyggelig tilgang til normativ etik. På den ene side er dydsetikken kritisk over for store dele af det, som den britiske filosof Elizabeth Anscombe i en berømt artikel fra 1958 ("Modern Moral Philosophy", *Philosophy*, Vol. 33, No 124, s. 1-19). betegnede som "moderne moralfilosofi", dvs. moralteorier, der betragter forestillingen om en form for absolut moralsk forpligtelse som moralens vigtigste og mest grundlæggende begreb. På den anden side søger dydsetikken at udvikle en alternativ forståelse af det moralske felt baseret på tanke om, at dyd, karakter og følelser er og bør være af central og grundlæggende betydning.

Lasse Niensens bog er et dansksproget bidrag til den dydsetiske diskussion. Bogen består af to dele. I første del (kapitel 1-5) formuleres en Aristoteles-inspireret dydsetik, der adskiller sig fra såvel den Kant-inspirerede deontologi som utilitarismen ved ikke at være baseret på universalistiske moralprincipper (f.eks. det kategoriske imperativ eller princippet om størst mulig lykke for flest muligt mennesker). Teoriens udgangspunkt er derimod en (i mine øjne) lidt uklar form for kohærentistisk normbegrundelse, der bl.a. er inspireret af John Rawls' tanke om refleksiv ligevægt. En sådan normbegrundelse åbner ifølge Nielsen op for, at dydsetikken kan besidde en moralsk objektivitet, der på den ene side klart adskiller den fra den moralske relativisme, og på den anden side ikke leder til moralsk absolutisme ("I ENHVER SITUATION ER DER ER EN OG KUN EN MORALSK RIGTIG HANDLING"), hvilket Nielsen f.eks. mener, at deontologiens og utilitarismens universelle principper implicerer. Dydsetikken indebærer derimod (eller hviler på/forudsætter/implicerer) en situationsbestemt form for moralsk partikularisme, der i Niensens aristoteliske aftapning udvikles med udgangspunkt i den aristoteliske forestilling om phronesis (praktisk visdom) som en erfaringsbaseret dømmekraft.

Nielsen trækker i sin læsning af Aristoteles kraftigt på Alasdair MacIntyres indflydelsesrige bog *After Virtue* fra 1981. I afsnit 2.2 introducerer Nielsen således MacIntyres begreber om praksisser og om praksisinterne og praksiseksterne goder og præsenterer desuden MacIntyres berømte definition af dyd (fra *After Virtue*, kap. 14): ”en tilegnet menneskelig kvalitet, som gør den besiddende person i stand til at realisere de interne goder, som er indeholdt i menneskelige praksisser, og hvis fravær forhindrer personen i at opnå samme interne goder” (*Det dydige samfund* s. 30; det foregående er Nielsens oversættelse af MacIntyres definition). Disse begreber og definitioner overtager Nielsen og gør til udgangspunkt for de efterfølgende afsnits præsentation og udlægning af Aristoteles’ syn på dyd, mennesket, og det vellykkede menneskeliv.

Hvad Nielsen desværre overser (eller måske bevidst ignorerer?) er, at MacIntyres dydsdefinition bevidst og eksplicit er udviklet som kritik og revision af Aristoteles. MacIntyre kritiserer i *After Virtue* Aristoteles for at have en metafysisk ladet og biologisk-teleologisk forståelse af menneskets natur, hvor dyd betragtes som de (gode) menneskelige karaktertræk, der sætter mennesket i stand til at realisere et bestemt formål (den optimale brug af fornuften), der fra naturens hånd er indlagt i mennesket. Med naturvidenskabens frembrud og udviklingen af evolutionsteori til at forstå og forklare biologiske fænomener er en sådan teleologisk forståelse af menneskets natur imidlertid ikke længere holdbar. Samtidig mener MacIntyre dog, at enhver adækvat moralteori nødvendigvis må implicere en vis form for teleologi. Da naturen ikke længere hverken kan eller må betragtes teleologisk, så må teleologien imidlertid findes et andet sted, nemlig i de sociale, historiske og intersubjektive rum, hvor mennesker omgås og interagerer med hinanden.

Det er på denne baggrund, at MacIntyre udvikler sin egen teori om dyder som erhvervede menneskelige kvaliteter, der gør det muligt for mennesket at realisere de iboende formål (og dermed goder), som givne praksisser bygger på og er orienteret imod. Ud fra MacIntyres egen selvforståelse er det imidlertid præcis *ikke* sådan Aristoteles selv forstår og tænker om dyderne. MacIntyres teori er derfor bevidst revisionistisk; et forsøg på at udvikle en Aristoteles-inspireret dydsteori, der klart adskiller sig fra Aristoteles’ egen. Når Nielsen fortolker Aristoteles ud fra MacIntyres begreber gør han det altså mod MacIntyres egen intention. Og hvad der måske er mere problematisk: Han giver en fremstilling af Aristoteles’ forståelse af dyderne, der er væsentligt mindre i tråd med Aristoteles’ egne tanker, end han lader ane.

Som svar på dette kan Nielsen måske svare, at hans bog ikke er Aristoteles-eksegese. Det primære mål med *Det dydige samfund* er ikke at give en loyal og teksttro fremstilling af Aristoteles' teori, men derimod at præsentere en plausibel, opdateret og nutidig aristotelisk dydsteori, der undgår de problemer, som Aristoteles egen teori render ind i, og som kan bruges til at besvare de problemer og spørgsmål, som vi i dag står overfor. Dette synes f.eks. at være Nielsens pointe, når han i bogens første kapitel skriver at "læseren bør være bekendt med, at bogen i sin helhed også indeholder et argument for en bestemt læsning af Aristoteles, og et forsvar for de politisk teoretiske implikationer, denne læsning har." (s. 14).

Dette er et både legitimt og forståeligt forsvar. Jeg har dog to kommentarer. For det første kræver en sådan tilgang, at forfatteren løbende gør klart, *hvilke* fortolkningsvalg vedkommende har foretaget, *hvorfor* vedkommende har foretaget dem, og *hvilke implikationer* det har. For det andet skriver Nielsen, at hans egen tilgang er "afgørende forskellig fra" bl.a. den kommunitaristiske udlægning af Aristoteles, som MacIntyre er fortalende for. På den baggrund synes det rimeligt at forvente såvel en uddybende begrundelse for den ret omfattende brug af MacIntyres grundbegreber som en forklaring af, hvorfor denne brug ikke leder i retning af kommunitarisme. Dette leverer Nielsen imidlertid ikke.

Med udgangspunkt i den (MacIntyre-inspirerede) dydsteori, der blev udviklet i bogens første del viser Nielsen i bogens anden del (kapitel 6-9), hvorledes dydsetikken kan gives en eksplicit politisk udlægning. Nielsen trækker her på en række moderne moralfilosofiske og politiske tænkere og positioner, primært Martha Nussbaums og Amartya Sens kapabilitets-tilgang, men også Roger Crisps såkaldte Barmhjertighedsprincip, Elizabeth Andersons diskussion af demokratisk lighed og Thomas Hurkas perfektionistiske dydsetik. Målet med at inddrage disse tænkere er at få bragt dydsetikken på omgangshøjde med nutidige politisk-filosofiske diskussioner, mest eksplicit diskussionen af fordelingsretfærdighed: spørgsmålet om, hvad der er den mest retfærdige fordeling af goder i et samfund.

Nielsen argumenterer her for, at der ud fra en dydsetisk perfektionisme inspireret af Aristoteles og (se ovenfor) MacIntyre er gode grunde til at tilslutte sig Nussbaums/Sens kapabilitets-tilgang. Kapabiliteter er ifølge Sen "effektive friheder til at opnå værdifulde menneskelige funktioner" (s. 111). I kapitel 7 gennemgår Nielsen en række forskellige indvendinger mod kapabilitets-tilgangen, og konkluderer, at tilgangen er i stand til at besvare disse – især hvis den tager udgangspunkt i

en aristotelisk-inspireret dydsetik. Kapitel 8 bringer dydsetikken i anvendelse på spørgsmålet om, hvorledes kapabiliteter så skal fordeles, for at der er tale om en retfærdig fordeling. Nielsen argumenterer for et flerdimensionelt tilstrækkelighedsprincip, hvor alle skal have tilstrækkeligt med kapabiliteter (til at kunne leve et godt liv). Her bliver dyden barmhjertig afgørende, da det ifølge Nielsen er barmhjertighed ("barmhjertig retfærdighed"), der hjælper os med at afgøre, hvad der i en konkret situation tæller som "tilstrækkeligt". Kapitel 9 eksemplificerer de foregående kapitlers diskussioner ved kort at fokusere på fire konkrete temaer (ulighed, sundhed, flygtninge og indvandrere og uddannelse) og vise, hvordan en dydsetisk tilgang vil håndtere disse spørgsmål.

Som del af diskussionen i bogens anden del runder Nielsen kort den politiske kommunitarisme (referencerne er til the usual suspects fra 1980'erne: MacIntyre, Taylor, Sandel). Nielsen kritiserer kommunitarismen for at flirte med relativismen på en måde, som han ikke mener er i tråd med den form for aristoteliske tilgang, som han selv er fortaler for. (Dette rejser endnu engang spørgsmålet om, hvorvidt Niensens brug af MacIntyres teoretiske grundbegreber er så uproblematisk, som han selv synes at forudsætte). Ifølge Nielsen er en politisk udlægning af den aristoteliske tilgangs partikularisme nemlig ikke i nødvendig modstrid med universalismen, hvis universalisme altså opfattes som det synspunkt, at der (kan) findes (politiske) principper, der gælder for alle under de samme omstændigheder.

Dette rejser imidlertid en række problemer med Niensens kritik af deontologien og utilitarismen i første del af *Det dydige samfund*. Her hævdede Nielsen jo nemlig, at et af problemerne med disse teorier er, at de er baseret på universalistiske moralprincipper. Nu viser det sig imidlertid, at det ikke er universalismen som sådan, der er problemet, men derimod bestemte udlægninger af universalismen. Problemet er altså tilsyneladende ikke, at deontologien og utilitarismen er universalistiske, men snarere enten 1) at såvel utilitarismen som deontologien hævder, at universalistiske moralske hensyn har en form for absolut primat ift. mere partikularistiske hensyn, eller 2) at utilitarismen og deontologien har en monistisk-universalistisk tilgang til normbegrundelse og til hvilke hensyn, der er moralsk relevante (eller evt. en kombination af 1) og 2)).

Spørgsmålet er imidlertid, om deontologien og utilitarismen er nødvendigt forpligtet på 1) og 2)? Sagt på en anden måde: Er der er nogen principiel grund til, at deontologien og utilitarismen ikke kan formuleres, så de tilslutter sig præcis den

forståelse af universalisme, som Nielsen selv tilslutter sig i anden del af 'Det dydige samfund'.? Hvis ikke, så falder et af Nielsens hovedargumenter mod deontologien og utilitarismen bort.

Man kan også formulere problemet omvendt: Hvis dydsetikkens partikularisme kan forenes med (en bestemt udlægning af) universalismen, hvorfor kan deontologiens og utilitarismens universalisme så ikke forenes med (en bestemt udlægning af) en kontekstsensitiv partikularisme? Hvis partikularisme defineres som det (næsten trivielt sande) synspunkt, at en moralsk dom "skal tage hensyn til de partikulære omstændigheder", så er det svært at se at nogen betydende moralteoretikere vil være uenige. Hverken Hume, Kant, Bentham, Mill eller Hare ville således benægte, at de partikulære omstændigheder er moralsk relevante. Hvad de alle benægter er derimod, at de partikulære omstændigheder i sig selv udgør et tilstrækkeligt (normativt) grundlag for en moralsk dom. Spørgsmålet er, om Nielsen (og Aristoteles) vil være uenige i dette? Jeg ved det ikke.

Som det fremgår af ovenstående efterlader *Det dydige samfund* en række uløste problemer og uafklarede spørgsmål. Jeg er personligt ikke overbevist af hverken Nielsens udgave af dydsetikken, hans fortolkning af Aristoteles eller af de argumenter, han fremfører mod konkurrerende moralteorier. Når det så er sagt, er *Det dydige samfund* på mange måder en læsværdig bog. Der findes ikke meget dansksproget litteratur om dydsetik, og mig bekendt slet intet om de politisk-filosofiske implikationer af at anlægge en dydsteoretisk tilgang. Bogen udfylder derfor et hul på markedet.

Nielsen skriver gennemgående klart og forståeligt, og hans eksempler er typisk velvalgte og illustrative. Og skønt jeg er uenig i mange aspekter af Nielsens Aristoteles-udlægning, så rummer den også rigtigt mange fine og klargørende pointer og illustrationer (hvoraf en del er hentet direkte fra Hans Finks filosofihistorieundervisning). Hvis man derfor supplerer *Det dydige samfund* med f.eks. Anne-Marie Christensens bredere indføring i den moderne dydsetik (*Moderne dydsetik – arven efter Aristoteles*, Aarhus Universitetsforlag 2008) og samtidigt sørger for selv at læse de relevante primærtekster (især Aristoteles og MacIntyre), så vil den derfor kunne fungere som en okay introduktion til dydsetikken.

Carsten Fogh Nielsen